

ליתן לכהן או לא, ולהכי אזלינן בה לקולא⁽¹⁵⁾.

דאמר רב הסדא וכן תני רב חייא: שמונה ספיקות נאמרו בנה, בארבע מהן אזלינן לחיוב, ובארבע מהן אזלינן לפטור. ואלו הן:

קרבן יולדת של **אשתו**, שספק אם ילדה קודם שנתגייר ופטור או לאחר שנתגייר וחייב, דהוי ספק איסורא, דאסורה לאכול בקדשים עד שתביא כפרה, והמחוסר כפרה ענוש כרת על אכילת קדשים. **וחלה** כדאמרינן לעיל דספק איסורא הוא משום דענוש מיתה. **ובכור בהמה טמאה** דהיינו

פטר חמור, וכמאן דאמר שאסור בהנאה עד שיפדנו [אבל לאחר שמפריש עליו טלה לפדיונו, הוי ספק ממונא, דעל השה לא רמיא קדושה, והמוציא מחבירו עליו הראיה]. **ובכור בהמה טהורה** לענין לשוחטו בחוץ — הוי ספק כרת דשחוטי חוץ, אלא צריך להמתין עד שיסתאב ואז הוי ליה רק דין ממון. בכל הני אזלינן לחיוב⁽¹⁶⁾.

ראשית הנהגה והמתנות, ופדיון הבן, וטלה קלד-ב של פדיון פטר חמור, בכל הנך ליכא איסורא אלא רק ספק ממונא, והלכך אזלינן בהו לקולא ופטור בספק.

כי אתא רבין, אמר: מתניתא אחרינא

נתגלגלה, אך אם הספק מתי התגייר, יקשה כמו שהקשה מהרי"ט אלגאזי [חלה יא ד"ה איברא] שנעמידנו בחזקתו הראשונה שהוא גוי ופטור מחלה. ולכן הסיק שבאמת מן התורה העיסה פטורה מחלה, ורק מדרבנן חיבובה אפילו במקום חזקת היתר. [וראה בית מאיר אבה"ע ויד, ופרי מגדים בפתיחה לטריפות, שדנו אם החמירו חכמים בכל איסור שלא להעמיד על חזקה או רק בחלה שהיא במיתה].

הספיקות, שחזקת הפטור בפרה אינה להעמידה בפטור כחזקתה הקודמת, אלא להעמידה בחזקת מרא קמא, יתכן שזו כוונת רש"י, שבמתנות אין קדושה, ונתניתם רק משום ממון, ועל כך יש חזקת מרא קמא. ולפיכך אף אם הן טובלות את הבשר נחשב כספק ממון, כי האיסור מתחיל בחיוב ממון, [וכמו שהבאנו לעיל בשם הב"ח שאין כוונת תוס' קלב: שיש בהן איסור מיתה] אך חלה שבאה להתיר את העיסה מאיסור מיתה, נחשבת כספק איסור שלא מועילה בו הכרעת מרא קמא כי אין איסור מיתה נוגע מחיוב ממון. [וחזקת היתר אין בה, כמבואר בהערה הקודמת].

15. רש"י כתב חלה ספק איסורא שיש בה עוון מיתה הלכך לא סמכינן אחזקתה, אבל מתנות אין בהן קדושה אלא דין ממון והמוציא מחבירו עליו הראיה. וכבר הבאנו שדקדקו מדבריו שחילוק הגמרא הוא, שיש חזקת פטור בעיסה, אלא שאינה מועילה בספק איסור, כי אם בספק ממון כמתנות. ודנו האחרונים [הנ"ל] אם כוונת רש"י שדוקא באיסור מיתה אין חזקה או בכל איסור, ובספר תורת יקותיאל [ס"א סק"ג] ובדרך אמונה [פ"ח מביכורים ה"ט בבה"ל] ביררו ענין זה עיי"ש.

16. **בפרי מגדים** [שם] הוכיח מכל דברי רש"י בארבע ספיקות לחיוב, שרק ספק איסור שיש בו כרת או מיתה לא מועילה בו חזקת פטור, שהרי דקדק רש"י לפרש למה יש איסור כרת בכל דבר, ומשמע שאיסור סתם מוכרע בחזקת היתר. [וכאן אי אפשר לפרש כמו שביארנו בהערה הקודמת, שהרי לא מדובר בחיובי הפרשה ונתינה שנחשבים איסור רק במקום שבאים להתיר איסור מיתה, אלא באיסורים סתם].

ולפי המבואר לעיל [הערה 11] בשם קונטרס

לוי זרע בכישר [שם מקום], ולא הווי התם עניים למשקל לקט. אתא לקמיה דרב ששת לשאול מה יעשה בלקט.

אמר ליה רב ששת: כתיב "לעני ולגר תעזוב אותם", משמע דווקא לעני ולגר⁽²⁾, ולא שתניחם בשדה לעורבים ולא שתניחם

דאשכח ריש לקיש, דתני בה דפטר רבי מאיר בקמה של גר שספק אם נקצרה קודם שנתגייר או אחר כך⁽¹⁾, אמתניתין דקמה דספק לקט הוי לקט – רמי ליה לרבי יוחנן. ושני ליה רבי יוחנן: בלשון יחיד אני שונה אותה כדלעיל.

מתי התגייר נעמיד על חזקת פטור, ודוחק]. וראה חזו"א מעשרות [ז' י'] שספק לקט נחשב ספק איסור רק בשדה שהתחייבה בודאי והספק הוא אם קיים מצוותו, אך בשדה שספק אם התחייבה כלל, הוא ספק ממון, ובגר הוא ספק אם נתחייבה כלל שדהו.

2. בפרי מגדים [שם] הוכיח מכל דברי רש"י בארבע ספיקות לחיוב, שרק ספק איסור שיש בו כרת או מיתה לא מועילה בו חזקת פטור, שהרי דקדק רש"י לפרש למה יש איסור כרת בכל דבר, ומשמע שאיסור סתם מוכרע בחזקת היתר. [וכאן אי אפשר לפרש כמו שביארנו בהערה הקודמת, שהרי לא מדובר בחיובי הפרשה ונתינה שנחשבים איסור רק במקום שבאים להתיר איסור מיתה, אלא באיסורים סתם].

ולפי שיטתו נדחק לומר שבפטר חמור אף על פי שאין בו חיוב מיתה, כיון שאין לו הפסד ממון - שהרי יכול לעכב השה בידו - הצריכוהו רבנן להפרישו, ולא יפטר משום חזקתו לפטור. ובדרך אמונה [שם] תמה על דבריו, הרי גם בחלה נוטל הממון מהשבט ואינו מפסיד, ולמה הוצרך רש"י לומר שיש בה מיתה. ויתכן לחלק כנ"ל, שבחלה לולי האיסור, היתה נחשבת כחובת ממון שספיקה מוכרע בחזקת מר"ק, מה שאין כן איסור הנאה של פטר חמור, שגם אילולי כרת לא תועיל בו חזקת היתר אם אין בו הפסד, כי עיקרו איסור הנאה, ואין הנידון בו בחובת הנתינה.

והרמב"ם [פ"ח ה"ט] כתב שבספק אם גלגלה

ולפי שיטתו נדחק לומר שבפטר חמור אף על פי שאין בו חיוב מיתה, כיון שאין לו הפסד ממון - שהרי יכול לעכב השה בידו - הצריכוהו רבנן להפרישו, ולא יפטר משום חזקתו לפטור. ובדרך אמונה [שם] תמה על דבריו, הרי גם בחלה נוטל הממון מהשבט ואינו מפסיד, ולמה הוצרך רש"י לומר שיש בה מיתה. ויתכן לחלק כנ"ל, שבחלה לולי האיסור, היתה נחשבת כחובת ממון שספיקה מוכרע בחזקת מר"ק, מה שאין כן איסור הנאה של פטר חמור, שגם אילולי כרת לא תועיל בו חזקת היתר אם אין בו הפסד, כי עיקרו איסור הנאה, ואין הנידון בו בחובת הנתינה.

והרמב"ם [פ"ח ה"ט] כתב שבספק אם גלגלה משנתגייר חייבת בחלה, לפי שהוא עוון מיתה. [ובד"א שלא דוקא מיתה, אלא שלא ממון] ובמקדש דוד [נז, א] כתב שכוונתו לומר שצריך ליתנה לכהן. וכמבואר בפירושו המשנה בדמאי שרק טבל שאיסורו במיתה צריך ליתנו לכהן.

1. בקהילות יעקב [נדרים ט'] הביא שבדברי חיים [למהר"מ אויערבך, תפיסה ח'] הקשה מכאן על דברי הנתינה"מ ש"עני ורש הצדיק" נאמר כדי לחייב אף במקום שרוב הקמה של בעל הבית, אך במקום ספק השקול הולכים לחומרא משום שספק לקט יש בו "בל תלקט" וספק איסורא לחומרא, והרי כאן מדובר בספק מתי התגייר אם קודם קצירה או אחריה, וזה הוא ספק השקול, ולמה הולכים לקולא, ובהכרח שספק לקט נחשב כספק ממון. [ויתכן שבספק

לטררוח ולהביא] תרומה לא מגורן לעיר ליד הכהן, וכן לא ממדבר לישוב. ואם אין שם בגורן או במדבר כהן שיקחם, שוכר פרה ומביאה [את התבואה] לעיר מפני הפסד

לעטלפים, הלכך אינך צריך להניח הלקט בשדה⁽³⁾.

מיתבי: אין מביאין [אין צריך הישראל

הנידון בסוגיין אם צריך לתת דמיהן, וכדלהלן, אך כשאין עניים חייב לעזוב כי הוא יאוש שלא מדעת, אך בבית יוסף משמע שביאר בדעת הרמב"ם שלא היו עניים.

ולכן ביאר בדרך אמונה שהרמב"ם כלל דין "פסקו העניים" שהוא במקום שישנם ולא נטלו, עם דין מקום ש"אין עניים", כי סבר שבכל אופן צריך להפריש פאה והלקט מופקר, ורק אחר שקרא שם והלכו הנמושות או שאין עניים, אז יכול לחזור ולקחתו לעצמו כי אינו חייב לעזור לעורבים ועטלפים.

[וימה שלא הזכיר הרמב"ם שצריך שיתאשו העניים ממון זה שהיה שלהם [כמבואר בב"מ כ"א] היינו משום שכוונתו כי אחר יאוש הנמושות גם היה אסור ליקח אם היה צריך "לעזוב", גם לעורבים ולעטלפים.

או שסבר שלא מועיל יאוש, כי יש עניים קטנים וגם עדיין לא הגיע הממון לידם, וכוונת הגמרא [בב"מ] שיאוש שלא מדעת מועיל כמו סילוק הנמושות בפאה, שנחשב כעומד לעורבים ועטלפים כי גם שאר העניים שישמעו שהסתלקו הנמושות יסלקו עצמם מהשדה, וכן כל דבר שאם יודע לו שנאבד יתיאש ממנו - נחשב כמתיאש כבר מהשתא. ראה גרעק"א בגהש"ס שם ובשערי יושר ה' י"ט, ודבר אברהם א' י"ג, ובתורת זרעים פאה ח' א' וחידושי הגר"ש ר"ב מ"א ז'.

ובחזו"א מעשרות [ז' י'] כתב שבזמנינו כפי ראות עינינו לא יטריח שום עני לילך בשדה ללקוט שטרחו יותר משכרו, ואצלנו הלחם בזול ומצוי וכו' ויבואו הערבים וילקטום, שהם בתכונת המסוגלות לכך וכמו שמלקטים את

משנתגייר חייבת בחלה, לפי שהוא עוון מיתה. [ובד"א שלא דוקא מיתה, אלא שלא ממון] ובמקדש דוד [נ"ז א'] כתב שכוונתו לומר שצריך ליתנה לכהן. וכמבואר בפירוש המשנה בדמאי שרק טבל שאיסורו במיתה צריך ליתנו לכהן.

3. המאירי כתב שצריך להניח כשיעור זמן הניתן ללקט במקום אחר, והוא משילכו הנמושות, ואחר כך מותר לקחתן, ומשמע שצריך להפריש פאה, והלקט והשכחה נעשין הפקר [ונפקא מינה לפטרו ממעשר, ועיין מל"מ פ"ב מתרומות ה"ט] רק שיותר לקחתם לעצמו כי אין להם בעלים שהם העניים.

אך בירושלמי [ריש פ"ח דפאה] משמע מדברי רשב"י שאין צריך לקרא לפאה שם כשאין עניים, ומסתמא הוא הדין ללקט ושכחה שלא חל בהם הפקר. וכן משמע קצת בדברי רש"י [בד"ה ואם] שפאה אפילו אין מפרישין, וראה גם בריטב"א [גיטין מז]. ובטור [י"ד של"ב] שסברו שאין מפרישין.

והרמב"ם [פ"א ממתנות עניים ה"י] כתב: נאמר במתנות עניים לעני ולגר תעזוב אותם, כל זמן שהעניים תובעין אותן, פסקו העניים לבקש ולחזור עליהן הרי הנשאר מהם מותר לכל אדם, שאין גופן קדוש כתרומות, ואינו חייב ליתן להם דמיהן שלא נאמר בהן "ונתן לעניים" אלא "תעזוב אותם", ואינו מצווה לעזוב אותן לחייב ולעופות אלא לעניים והרי אין כאן עניים.

ובפאת השולחן [ד' ס"ק כ"א] נקט שהרמב"ם העמיד סוגיין רק בפסקו עניים, ואף שאמרו במשנה שאם התיאשו מותר לקחתם,

ליתן את העור לכהן [דלא מצינו דאתרבי עור הזרוע מקרא], באותו מקום לא יפשיט את הזרוע ויתננה לכהן, אלא נותנה עם העור, ועין יפה היא שנהגו בכהנים.

מקום שנהגו להפשיט את הראש, לא יפשיט את הלחי, אלא נותנה עם העור, דמרבינן לקמן שצריך ליתן לכהן צמר שבראש כבשים, וכל שכן דצריך ליתן העור⁽⁵⁾.

ואם אין שם כהן ליתן לו את המתנות, מעלין אותן בדמיון, ששמין את דמיהן של המתנות, ואוכלן הישראל, והדמים יתן לכהן

כהן⁽⁴⁾. ואם כן הכא נמי יביא ישראל את הלקט לעיר ויתנו לעניים!?

ומתריצין: שאני תרומה דטבלה! דהוי כל התבואה טבל ואסורה עד שיפריש התרומה, ולא סניא דלא מפריש לה, דחייב הוא להפריש כדי להתיר התבואה.

ומקשינן: והרי מתנות כהונה דלא טבלי, שהרי אין שאר הבהמה נאסרת עד שיתן המתנות, ותניא: מקום שנהגו למלוג בעגלים, שהיו רגילין למולגן ברותחים ולאכלן עם העור, אף על גב דבשאר מקומות אין צריך

בהגהות יד אפרים לשו"ע [ס"א] הלא בסמוך מסקינן שבתרומה יפריש משום דכתיב נתינה ומשמע שצריך לתתה לכהן.

וכתב חזו"א [דמאי ג' א'] שהכתוב מלמד רק שאינו נפטר מתרומה במקום שאין כהן כמו לקט במקום שאין עניים. אבל אחרי שהפריש אינו חייב לטפל בה, אלא מניחה בגורן, וכשהכהן נוטלה מתקיימת למפרע מצוות "נתינה", וזהו תיקון חכמים משום השבת אבידה, [והוצרך הרמב"ם לטעם של חילול ה' כי הוא ממון שאין לו תובעין, והוא רק כעין השבת אבידה].

ובלקט אין השבת אבידה, כי לא חלה כלל מצוות לקט כשאין עני, ואמנם אם כשהניח לקט היו עניים והלכו, חלה בו מצוות השבת אבידה. ולדעת הראשונים שצריך להפריש פאה גם במקום שאין עניים, צריך לפרש שכוונת הכתוב לחייב במצוות נתינה [ולכאורה צריך להודיע לכהן שיש לו תרומה], אבל בלקט ופאה יכול לזכות בהן כי המצוה מתקיימת בעצם ההפרשה.

ולהרמב"ם ביאור לשון הגמרא "הפסד תרומה" היינו חילול ה' בכך שנפסדת התרומה, [וראה ביאור הגר"א בסוף תרומות] והדרב"ז כתב שלא קיים מצוות נתינה, וראה הערה 7.

העשבים וענפי עץ בערי ישראל. ואף אם נניח שאם היו כל ישראל משמרים מצוות המתנות היה כדאי לעני להטריח, מכל מקום השתא לא חייל לקט, שאם יהיה לקט לא ילקטוהו עניי ישראל וכו'. והוכיח כי אף שסיבת הדבר אינה כהלכה, מפני שיש מומרים שאין נותנין מתנות עניים, מכל מקום נחשב שאין עניים, ואפילו שהבעלים הוא הגזול את המתנות, לא חל הלקט.

4. הטור בהלכות ארץ ישראל [י"א] כתב שאם אין עניים יפריש שכחה ופאה ויאספם לביתו עד שיזדמנו לו עניי ישראל, וגם תוס' בראש השנה [ד:]: רצו לומר שאינו נוטלם לעצמו, אלא שאינו עובר בכל תלקט, ודחו ביאור זה, כי מסקינן שרק תרומה צריך להצניעה וליתנה לכהן, ומשמע שפאה מותר לקחתה לעצמו. ובפשטות כוונת הטור במקום שיתכן שיבואו עניים. וראה במאירי לעיל ש"מותר לקחתן".

5. הרמב"ם [פי"ב מתרומת הי"ז] כתב שאם היתה חיה או בהמה אוכלת את התרומה בגורן, התקינו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר, שאם הניחה לבהמה וחיה הרי זה חילול ה'. ותמה

הבא ראשון⁽⁶⁾, ועושין כך מפני הפסד כהן. חזינן דצריך ישראל לטרוח כדי שיגיעו המתנות ליד כהן.

ורחינן: שאני מתנות כהונה דלשון "נתינה" כתיבא ביה, ולהכי מוטלת עליו החובה ליתן לכהן.

ואמרינן: השתא דאתית להכי, לענין

תרומה נמי מצית לתרוצי הכי, דשאני תרומה מלקט משום ד"נתינה" כתיבא ביה⁽⁷⁾.

ותמהינן: ואלא לשון "תעזוב" יתירא דכתיב בלקט למה לי, לאו למימר דאם אין עניים יצניע הלקט עד שימצא עני?!

ואמרינן: לא. אלא לכדתניא: המפקיר את

בר"ן טעם נוסף, שגם בזרוע התרבה כל מה שעליה].

וכל זה לענין מליגה, אך אם נהגו להפשיט הזרוע, יכול להפשיטה ולתת את הבשר והעור לכהן, [אך אינו חייב להפשיט, וכנ"ל]. אבל בלחי אף במקום שנהגו להפשיט, לא יפשיטנה, שמא הכהן מעדיף למולגה, כי עור הראש יותר ראוי לאכילה במליגה.

והרמב"ם [פ"ט מביכורים ה"ט] כתב "אין מולגין אותן ואין מפשיטין אותן אלא יתנו לו בעורן ובצמרן", ומשמע כביאור הר"ן בדעת הרי"ף, שמן הדין חייב לתת את העור ואת הצמר שעל הזרוע, ולכן אפילו במקום שנהגו למלוג אין מולגין, ואין מפשיטין, [ובפר"ח כתב שיכול להפשיט הזרוע וליתן העור לכהן].

ובשו"ע [ס"א ב'] כתב הלחיים וכו' צריך ליתנו עם העור והצמר והשער שבראש, שאינו רשאי למלגם. וכתב הפרי חדש [סק"ז] שפסק כרש"י, שהרי נקט את האיסור למלוג רק בלחי ולא בזרוע. ותמה למה השמיט השו"ע את הדין שאסור להפשיט הזרוע. אבל הגר"א כתב שפסק כהרי"ף שהרי לרש"י אין נידון כלל על המליגה, רק להרי"ף כשם שבזרוע אסור למלוג כך בלחי, ולביאורו יתכן שדברי השו"ע "שאינו רשאי למלגם ולא להפשיט העור" נסובים בין על זרוע ובין על לחי. [כ"א אב, מושב אמנון].

7. רש"י [בד"ה מעלים] כתב שנותן לכהן הבא

6. רש"י פירש שבמקום שנהגו למלוג ולאכול אותם עם עורן, אינו רשאי להפשיט את הזרוע אלא נותנה לכהן עם עורה, ובמקום שנהגו להפשיט את הראש, לא יפשיט את הלחי, כי חייב לתת לכהן את הצמר שבראש וכל שכן את העור עצמו. והוסיף בעל המאור שלפי ביאור זה הועיל מנהג שיתן גם את העור, אף שמן התורה אינו חייב ליתןן אלא בלחי, כיון שחייב מתנות הוא רק בבשר לאכילה, והעור אינו ראוי לאכילה, אך במקום שנהגו למלוג והוא ראוי קצת לאכילה צריך ליתנו כחלק מהזרוע, ואז גם לא יפשיטנו. אבל במקום שלא נהגו למלוג, יכול להפשיט את הזרוע וליטול העור לעצמו, [אך אינו חייב להפשיט, אפילו אם המנהג להפשיט]. אך בלחי לא יועיל המנהג להפשיט את הראש לגרע ממצוות התורה לתת את עור הלחי לכהן.

והרי"ף גרס "מקום שנהגו למלוג בעגלים לא ימלוג בזרוע" [במקום "לא יפשיט הזרוע"] וביאר הרמב"ן במלחמות ה' שאסור אפילו למלוג את הזרוע, כיון שהעור נפסד במליגתו, ואף שהם נהגו לאכלו כך, כל אחד עושה לעצמו כפי שעדיף לו, אך אינו יכול למלוג את העור של הכהן, שמא חפץ בו בלי מליגה. והוסיף, שלדעת הרי"ף מן התורה צריך לתת עור הזרוע לכהן כיון שזכה בהן מעת השחיטה, כדכתיב מאת זובחי הזבח, ולא הוצרך לרבות בראש אלא צמר ושער, ולכן לא יועיל המנהג למלוג להפסיד את העור שכבר שייך לכהן. [וראה

כרמו ולשחר [בבוקר] עמד ובצרו⁽⁸⁾, אף על גב דהפקר פטור ממתנות עניים, הכא חייב

בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה, דבכולהו כתיב "תעזוב" יתירא, ופטור מן

ובחזו"א [י"ד קצ"ג א' ס"ק י"ב] שדימה דין מעלה בדמים בתרו"מ למתנות, וצ"ע.

ובטעם החילוק בין דין זה שצריך להעלות דמים לכהן, לבין דין הגזול או מזיק מתנות שהוא פטור, כתבו הר"י קורקוס ולב אריה שדוקא אם כוון לגזול ולהפקיע המצוה נפטר מתשלומין. אך כשנוטלן בהלוואה חייב לשלם דמיהן, וכשיטת הר"ן בריש הפרק.

ובשו"ת הרדב"ז [שם] ובמחנה אפרים [שם] דנו בטעם המנהג לתת לכהן פרוטה בעד המתנות, וראה חזו"א מעשרות [ח' ד"ה] שחילק בין אופן שהזויל לו והכהן חפץ במעות, שמותר אף כשהמתנות כבר בידו, לבין אופן שהלווה על המעות שמותר להזויל אפילו הרבה פחות מן השער, אבל כשנתן לו המתנות אסור להערים ולקנותן בפרוטה.

ובפרי חדש [ס"ק י"ז] ובפלתו [ס"ק י"] כתבו שאת דמי המתנות יכול לחלק לארבע כהנים כי מה לי הן ומה לי דמיהן, ומשמע שאינו יכול לחלק להרבה כהנים כי צריך נתינה מעליא [ראה דרך אמונה קל"ח] והיינו רק אם נפרש שגם בדמים יש מצוות נתינה, כי מצד תשלום גזל ממון השבט, נותן כפי שירצה.

8. בהגהות יד אפרים [לשו"ע ס"א ח'] הוכיח מסוגיין דלא כהפרי חדש שכתב שאפשר לתת מתנות כהונה לחרש שוטה וקטן, כיון שיש לקטן זכיה מן התורה בדעת אחרת מקנה. ותמוה שהרי כאן השוו בין מתנות לתרומה דכתיב בהו "נתינה", והרי הוא זוכה מההפקר שאינו זוכה מחמת נתינתו.

ובמיוחד יקשה לפי דעת המרדכי בגיטין שאם טו"ה אינה ממון, אינו נחשב כדעת אחרת מקנה, ודינה כמציאה [והביאו פר"ח כאן] ואם

ראשון, אך הרמב"ם [פ"ט הט"ז] כתב שנותן הדמים לכל כהן שירצה, ונחלקו אם כשאינו יכול לתת המתנות עצמם לכהן פקעה מצוות נתינה, וכל נתינת הדמים היא משום שממון השבט בידו, ולכן כתב רש"י שנותנם לראשון כי אין טובת הנאה כשאינן מצוה לתת. אך הרמב"ם נקט שגם בדמיהן מקיים מצווה, ולכן יש לו טו"ה לתת לאיזה כהן שירצה.

ולכאורה תמוה הרי במתנות נאמר "נתינה" ואיך מקיים מצוות נתינת המתנות לכהן בנתינת הדמים, והרי אמרו [בגיטין ל:] שאינו מקיים מצוות נתינה לכהן כשהסכים שיקח מעשרותיו תחת הלוואתו, אלא אם כן זיכה לו על ידי אחר או במכירי כהונה שדינם כזכו. וכדלעיל. ואי אפשר לבאר שמעלה בדמים דוקא למכירי כהונה, שהרי הרמב"ם כתב שנותן לכל כהן שירצה וראה בביאור ההלכה שם.

ובמחנה אפרים [זכיה ומתנה סימן ט'] כתב שבמתנות יוצא ידי חובת נתינה, בנתינת הדמים, בנתינת הדמים, מהטעם שכתב הר"ן לעיל [קלא]. כשמשתרשי ליה, שמשלם דמיהן ומקיים חובתו כי מה לי הן ומה לי דמיהן. וכן משמע בתשובת ר"י קורקוס [שהובאה בפירושו על אתר] כי במקום שאין כהן אמרינן מה לי הן ומה לי דמיהן, ורק כשיש כהן הן ולא דמיהן.

וראה בחזו"א [י"ד ז' ז'] שנקט כי מדובר באופן שכל הכהנים מסכימים, דהיינו כשאינן לו מכירי כהונה, וגם אינו יודע לאיזה כהן יתן ולכן אינו יכול לזכותם ע"י אחר, ובאופן זה יש הסכמת הכהנים שיטלם כהלוואה לעצמו, ויחזיר הדמים לכל כהן שירצה, וראה בבה"ל שם שדן אם מתקיימת בכך מצוות נתינה או רק תקנה דרבנן היא מפני השבת אבידה לכהנים, וכבר קדם ודן בזה הרדב"ז [שו"ת ח"א ש"מ], עי"ש.

יד לזכות אינו זוכה.

וביד אפרים תמה על כך, שהרי ממה שהפסולים מקבלים מתנות מוכח שאינם חלף עבודתם בשכירות, אלא מתנה היא, שאינה מגיעה להם מממון בעל הבית כמו שכירות. וגם עצם דברי הקצוה"ח טעונים ביאור כי מאחר שממונם הוא כירושה, למה הוצרך ליתן טעם שהם כשכירות. ואם קטנים זוכים בהם חלף עבודתם וכשכירות, נמצא שבמתנות עניים אינם זוכין כי אינם כשכירות, ולמה לי "תעזוב".

ובמילואי חושן ביאר שכוונת הקצוה"ח כי במתנות כהונה נאמרה הלשון "חלף עבודתם" לומר שדינם כשכירות שהיא ממונם כירושה, אך באמת אינם חלף עבודתם ולכן גם פסולים זוכים בהן. ואילו במתנות עניים נאמרה הלשון "תעזוב" ללמד שצריך העני לזכות בהן ואינם כירושה, אף שבאמת נחשבים כממון עניים.

ובקובץ שיעורים [ח"ב י"ז] דן אם מתנות עניים הן ממון עניים כמתנות כהונה לשבט הכהנים, או שהן רק הפקר לעניים, ותלוי בביאורים הנ"ל בדרשא ב"תעזוב", אם הכוונה לומר שאין צריך נתינה או שאין צריך זכיה, ונפקא מינה לענין מכירי עניים שלא מצינו שיזכו במתנות כמכירי כהונה, ומשמע שאינם נעשים ממון עניים אלא הפקר גרידא, ואף אם התייאשו מהן שאר העניים לא נעשו ממונו של עני המכירו. וראה משנת רבי אהרן [זרעים ו' ר'].
אולם בחוות דעת [ק"ס י'] כתב שבין מתנות כהונה ובין מתנות עניים הם הפקר לכהנים או לעניים ואינם ממונם כלל, וראה בקהילות יעקב [חולין לו, נדרים ד' ב"ב ל"ז] שהאריך לברר ענין זה, ונקט שהוא טעם המחלוקת בעמוד א' אם מתנות כהונה נגזלות, כי יש להן בעלים שהם ממון הכהנים, או שאין נגזלות כי הן רק הפקר לכהנים ע"ש.

כן במה זכה הקטן. וראה ש"ך [ח"מ ר"ג] שלדעת הרמב"ם אפשר להקנות טו"ה בחליפין אף שאינה ממון, וביאר הגר"ש רוזובסקי [ב"מ ט"ו ז'] שיש בה זכות ממון שהוא המקנה וזה יכול למכור. ועוד יש לומר, על פי דברי החתם סופר בנדרים [פח]. שטו"ה אינה ממון לבעלים או לקונה, אך לכהנים שזוכים בגוף המתנות הוי ממון.

אך גם זה לא יועיל לשוטה שאינו זוכה לעצמו אף כשדעת אחרת מקנה לו וכמבואר ברמב"ם [פכ"ט ממכירה ה"ב]. ויתכן שהפרי חדש סובר שמתנות הם ממון כהנים אלא שצריך להקנותם לכהן מסוים, וכיון שלכל כהן יש זכות ממון בהם די בקנין כל דהו, והוא שייך גם בשוטה [וראה שו"ת רדב"ז ח"ג ר"ח].

וביד אפרים הסיק מכח קושיות אלו, שבמתנות כהונה אין צריך שיזכה המקבל, אלא שלא יעכב הנותן, וכמו שמתקיימת נתינה במכירי כהונה, אף שיכול הנותן לחזור בו, כי אין צורך שיזכה המקבל ויהיו שלו, אלא שלא יעכבו הבעלים מלאוכלן. ונחשב שהכהנים זכו משלחן גבוה. עי"ש.

והוסיף, שהחילוק בין מתנות כהונה שנאמר בהם "נתינה" למתנות עניים שנאמר בהם רק "עזיבה", הוא, שמתנות כהונה ניתנות לבר זכיה, אלא שאין צריך שיזכה בהן בפועל, אך מתנות עניים אין צריך ליתנם כלל, כמו שאין צריך להצניעם בשביל העניים, ולכן גם חרש ושוטה יכולין ליטלם, והבעלים קיים מצוותו בהפקר.

ובקצוה"ח [ר"מ ג' ד'] כתב שכהנים כבר זכו במתנותיהם מן התורה, וגם חש"ו זכו בה כמו בירושה, ודימה דין ממון זה לממון שמגיע להם בעד שכירות למלאכה, שזוכים בו כי הוא מגיע להם, וכן מתנות קיבלום חלף עבודתם ואפילו כהנים הפסולים לעבודה קבלום. אך במתנות עניים אין לקטן זכיה, שלא נאמרה בהם אלא עזיבה והם צריכים לזכות לעצמם, ומי שאין לו

המעשרות⁽⁹⁾.

ומבארין: רבי אמי נמי לא לעצמו זכה, אלא לעניים זכה בהן⁽¹⁰⁾.

ואיבעית אימא: אדם חשוב שאני, שמותר לו לזכות לעצמו כדי שיהא גדול בעושר.

דתניא: כתיב "והכהן הגדול מאחיו". ודרשינן מינה: שיהא גדול מאחיו בנוי כחכמה ובעושר.

אחרים אומרים: מנין שאם אין לו משלו שאחיו חכהנים מגדליו אותה? תלמוד לומר: "והכהן הגדול מאחיו" — גדלהו משל מעצמו?

הוא שקא דינרי [שק של דינרי זהב] דאתא לבי מדרשא, ששלחוהו ממקום אחר עבור בני הישיבה. קדים רבי אמי וזכה בהן [ואף על גב ששלחו את הדינרים עבור בני הישיבה, הוצרך לזכות בהן רב אמי עבור העניים שאינם בני הישיבה, לב אריה].

ותמהינן: והיכי עביד הכי, והא כתיב במתנות עניים "ונתן", ודרשינן: ולא שיטול מעצמו?

הוא עצמו, ולשון רש"י בב"ק צ"ד. "דלא הוי הפקר לפטור" ומשמע שהוא חסרון בגוף ההפקר כיון שחזר וזכה בשלו עצמו.

וביראים [קכ"ב] כתב שחייבתו תורה במתנות, כיון שהתגלה שהפקיר כדי להפקיע את המצוה, ולדבריו מובן שהפקר גמור פוטר מפאה, ואפילו אם יזכה הוא עצמו יפטר, ורק כשהתכוון להפקיע חייב, אך מדברי רש"י משמע שהוא חסרון מדיני ההפקר ולא מדיני מתנות עניים. [ורבינו גרשום בתמורה ו' פירש באופן מחודש, ש"תעזוב יתירא" בא לחייב לקשו"פ אפילו בתבואת הפקר, ואין פטור הפקר אלא בתרו"מ, וראה מקדש דוד [ס"ב ג'] שדן בדבריו].

והרמב"ם שם הוסיף "שהרי שדך וכרמך אני קורא בו, מפני שהיה שלו והרי הוא שלו", וכבר תמהו המאירי בנדרים והרדב"ז ופר"ח ועוד למה לא נקט את דרשת הגמרא, וביאר בדבר אברהם [א' י"ג ג'] שרצה לומר שאף על פי שחל ההפקר ופטור, חיוב העזיבה חוזר וחל כששב לידו, ואף שפקע החיוב הראשון חל חיוב עזיבה אחר כי הוא בכלל שדך.

ונפקא מינה למה שהספק בתורת זרעים [פאה ה' א'] באופן שלא הפקיר הוא עצמו אלא

9. כתבו תוס' בתמורה [ו']. שחיובו רק אם חזר וזכה בקרקע, אך אם זכה רק בפירות פטור, וביאר חזו"א [שביעית ב' ג'] שהסברא בזה כי כיון שלא זכה בקרקע נחשב כאחר שזכה שפטור, כמבואר ברמב"ם [פ"ה ממתנ"ע הכ"ז]. אך הסתפק אם כוונת תוס' לפטור גם כשזכה בפירות מחוברין או רק בפירות תלושין. וראה שטמ"ק [ב"ק צ"ד]. שגם הזוכה בקמה ולא בקרקע פטור. ואילו הר"ש בפאה א' ו' נקט שאם החזיק בקרקע חייב גם במעשר, וכל הריבוי למתנות מתעזוב יתירא, בא לאופן שזכה רק בקמה, עי"ש ובחזו"א [ס"ק ד"ה] שנחלקו הראשונים אם יש בכך מחלוקת בבלי וירושלמי. ובנדרים [מ"ד:]: נחלקו הר"ן והרא"ש אם מדובר שחזר בו מן ההפקר, או שזכה בו זכיה חדשה כאדם אחר, [ונפקא מינה להתחייב במעשר מדרבנן עיין בדבריהם ובלחם משנה פ"ב מנדרים הי"ז, ובדבר אברהם ח"א י"ג ג'].

10. רש"י פירש שאף על פי שהפקר פטור מכולם דכתיב "קצירך" "כרמך" ולא של הפקר, "תעזוב" יתירה מלמד לחייב "בהפקר כי האי גוונא דהדר איהו זכה ביה", וכן כתב הר"ן [בנדרים שם] שבא לחייב באופן שהחזיק בו

אחיו! (11)

ארכובה עד פובך של רגל.

איזהו לחי?

מתניתין:

מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת.

איזהו הזרוע?

גמרא:

מן הפרק של ארכובה עד כף של יד דהיינו העצם הרחבה של הכתף. והוא נמי הזרוע של נזיר דכתיב ביה שמניפין את "הזרוע בשלה".

תנו רבנן: האי דכתיב "ונתן לכהן את הזרוע" — זה זרוע ימין.

ובנגדו בגל — הוא השוק האמור בשלמים, שהוא גם כן שתי עצמות, מן הפרק של ארכובה עד בוקא דאטמא, דהיינו כל הירך (12).

אתה אומר זה זרוע ימין, או שמא אינו אלא זרוע שמאל?

תלמוד לומר: "הזרוע".

רבי יהודה אומר: שוק הוא מן הפרק של

והינין בה: מאי תלמודא? מהיכן נלמד

הפקר למה יפטור.

וצריך לומר שאינו הפקר גמור לפטור את התבואה אחר שזכה בה, כי כיון שחזר וזכה בו התברר שנחשב "שדך וכרמך", אבל חל בו פטור של ידך ויד הלוי שוין בו, [ראה בתורת זרעים פאה א' ו' שפרט חילוקים בדינים אלון], ולכן אם הביאה התבואה שליש בשעת ההפקר אינו חוזר ומתחייב, אבל אם הפקיר אחר הבאת שליש כיון שחזר וזכה, התברר שאינו הפקר אלא שלו וחייב, וכן משמע בסוף דברי חזו"א. [ולפי זה מסתבר שלענין הפקר בי"ד אין נפקא מינה בין רש"י להרמב"ם].

בי"ד, אם יתחייב בלקשו"פ כשחזר וזוכה בו ברשות בי"ד, ומקור הספק הוא מפני שיש חילוק בין הפקר שלו שהוא חלות הפקר על החפץ, שמכוחה הוא מסתלק ממנו, שהרי אין אדם יכול לסלק בעלותו בדיבור, אלא כתוצאה מדיני הפקר שבחפץ. ובהפקר זה נחשב שדך וכרמך כשחזר וזוכה בו, אבל הפקר בי"ד שהוא סילוק בעלותו, הרי הוא כזוכה בשדה הפקר של אחר ופטור מלקשו"פ.

אמנם כל הנידון הוא לטעם הרמב"ם, אך לרש"י שההפקר אינו הפקר כשחזר וזוכה בו, לכאורה אין נפקא מינה כיצד נעשה ההפקר.

אמנם אם נקוט שלדעת רש"י מתברר שאינו הפקר, לכאורה נמצא שההפקר לא הועיל לפטור גם בשעה שקודם שחזר וזכה, ובחזו"א [שביעית ב' ד'] פשיטא ליה שאם היה הפקר בשעת הבאת שליש פוטר אף אם חזר וזכה [ותעזוב יתירא" מלמד רק לחייב באופן שהפקיר אחר הבאת שליש, וכן נקט באגרות משה יו"ד א' רי"ח] ולכאורה אם מתברר שאינו

11. מסתבר שרב אמי זכה בהם לעניים כדי שלא יוכלו לשנותם לדבר אחר, וראה פרטי דין זה בערכין ו. וברי"ף ונושאי כליו בריש פרק דו"ה בב"ק.

12. דין "גדלהו משל אחיו" לא הוזכר ברמב"ם אלא לגבי מלך וכהן גדול, ורש"י נקט בסוגיין

מהמילה "הזרוע" דהוא ימין?

ומבארין: **כדאמר רבא לענין גיד הנשה, דילפינן מ"ה" יתירא ד"הירך" דהוא המיומנת שבירך דהיינו ימין. הכא נמי ילפינן מ"ה" יתירא ד"הזרוע" דהוא המיומן שבזרוע.**

והאי דכתיב "והלחיים", למאי אתא האי ה"י יתירא?

להביא צמר שבראש כבשים ושער שבזקן תישישם שצריך ליתנם לכהן.

והאי דכתיב "והקבה", למאי אתא האי ה"י יתירא?

להביא חלב שעל גבי קבה וחלב שבתוך הקבה.

וראיה לכך מדאמר רבי יהושע: **כהנים נהגו בו — בחלב שעל גבי הקבה ושבתוך הקבה — עין יפה, ונתנהו לבעלים⁽¹³⁾. טעמא דנהגו, משמע הא לא נהגו — דיריה [דכהן] הוא. חזינן דמדאורייתא צריך ליתנו לכהן, וילפינן לה מיתורא ד"ה"י.**

דורשי חמורות [מקראות הסתומים] היו אומרים דמהכא ילפינן ד"זרוע" ימין היא:

הזרוע, שהיא יד — כנגד היד של פנחס,

שזהו ברית כהונת עולם שניתנה לו. וכן הוא אומר: "ויקה רומח בידו". ואיזו יד עושה מלחמה, הוי אומר — ימין! חזינן מהכא דנותנין לכהן זרוע ימין.

ולחיים הניתנין לכהן — כנגד תפילה [הנאמרת בפה דהיינו לחיים] דפנחס. וכן הוא אומר: "ויעמוד פנחס ויפלל".

קבה הניתנת לכהן — כמשמעה, כנגד קבה דמעשה פנחס. וכן הוא אומר: "ואת האשה אל קבתה".

ותנא דברייא מייתי לה מהכא דזרוע היא ימין:

כתיב בשלמים: "ואת שוק הימין תתנו תרומה". אין לי אלא שוק הימין דכתיב ביה בהדיא דהוא ימין, זרוע מוקדשין של איל נזיר מנין שהוא ימין? תלמוד לומר מדכתיב בשלמים קרא יתירא "תתנו".

זרוע חולין דמתנות כהונה מנין שהיא ימין? תלמוד לומר דכתיב בשלמים קרא יתירא "תרומה" [הגירסא לפנינו להיפך, ועיין בהערה בצד הדף].

שנינו במשנתנו: איזהו לחי, מן הפרק של לחי ועד פיקה של גרגרת.

ומקשינן: והתניא גבי לחי דמתנות כהונה:

התחתון, דהיינו הארכובא הנמכרת עם הראש, אינה נחשבת כחלק מהזרוע, וכן נפסק להלכה בפמ"ג וערוך לשלחן.

אך הרמב"ם בפירוש המשנה כתב ששני הפרקים בזרוע הם הרגל הנמכרת עם הראש והפרק שלמעלה ממנה, והיינו התחתון והאמצעי, וקצת תמוה שהרי בתוספתא אמרו

שהוא הדין לראש ישיבה, וראה בחברותא להוריות ט. הערה 4] מה שכתבנו בזה.

13. מדברי רש"י משמע שהנתינה בזרוע היא שתי עצמות כמו בהנפת שוק של שלמים, והם מהפרק העליון של ארכובא עד בוקא דאטמא, דהיינו החלק האמצעי והעליון, אך החלק

ואם כן, לעולם, לכולי עלמא, בין למתניתין ובין לברייתא, נותנין הלחי עד פיקה של גררת, אלא דברייתא סברה כרבי חנינא בן אנטיגנוס דאפשר לשחוט בפיקה של גררת [דהיינו מוגרמת], ולהכי קרי לאותו מקום "בית השחיטה", ומתניתין רבנן היא דסבירא להו דאין שוחטין שם, ולהכי תנן עד פיקה של גררת ולא קרי לאותו מקום "בית השחיטה"⁽¹⁴⁾.

ואיבעית אימא: הא וזא רבנן, ומאי האי

נוטלה ובית השחיטה עמה, והיינו יותר למטה כלפי הגוף מפיקה של גררת?

ומתריצין: **לא קשיא, הא דמתניתין — רבנן היא, והא דברייתא — רבי חנינא בן אנטיגנוס היא.**

דתניא: מוגרמת, דהיינו בהמה שנשחטה למעלה מבית הבליעה — פסולה.

העיר רבי חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שהיא כשרה.

יקשה איך מועילה מחילת הכהנים באותו זמן ומקום להחשב כנתינה.

ונפקא מינה לאופן שאחד הכהנים אינו רוצה לוותר על חלב הקיבה, שלהרמב"ם אין חייב ליתן לו, דהוי כהלכו בו הנמושות שהבא אחריהן אין חייבין ליתן לו, ולהטור צריך מחילת כל הכהנים באותו זמן ומקום, וזה שלא מחל נוטל. וראה בר"י קורקוס שכתב שאין נותנים לו. [ובדרכי תשובה [ס"ק כ"א] הביא דעות שבמקום שאין הכהנים מניחים את חלב הקיבה אין אחד מהן יכול למחול].

וראה בדרך אמונה שכתב ליישב קושית החזו"א על פי הטור, שכיון שכל כהן יכול לומר שאינו מוותר על החלב, נמצא שהכהן המקבל את הקיבה נחשב מכירי כהונה כלפי החלב, שהרי אי אפשר לחלקו מנתינת הקיבה, והרי הוא כזוכה ומוותר לבעלים, ונמצא שקיים מצות נתינה בחלב.

עוד יש לומר, על פי מחלוקת האחרונים אם מועילה מחילת הכהנים גם בזרוע עצמה, שהכרתי [סק"ד] נקט שמחילה מועילה בכל דבר, אך הר"י קורקוס ופר"ח [סק"ט] נקטו שרק בעור וצמר מועילה מחילה כי אינם מפורשים בקרא ואתי מריבוי, ואם כן יתכן שבבשר המתנות שיש בו מצוות נתינה לא תועיל

שוק מארכובה ולמטה דברי רבי יהודה, וחכ"א מארכובה ולמעלה, ולהרמב"ם לא שייך שלמטה מארכובה יחשב שוק כנגד זרוע, שאין בו שני פרקים.

ובמעשה רב [סי' ק"ה] מובא שהגר"א אמר שהזרוע היא עצם א' ודלא כהפוסקים. ואף על פי כן נתן ב' עצמות, ובדרך אמונה תמה שאם החמיר על עצמו ורצה ליטול גם עצם התחתון היה צריך ליטול ג' עצמות ולא ב', שהרי השו"ע פסק כרש"י שצריך ליטול העליון והאמצעי, ואם חש לדבריו ורצה להוסיף עליהם היה צריך ליטול גם עצם התחתון. עי"ש.

14. החזו"א [יו"ד ד' ז'] תמה הרי אין הבעלים מקיימים מצוות נתינה במחילת הכהנים, שהרי אמרו בגיטין ל. כי רק במכירי כהונה נחשב נתינה. וכתב שמאחר שכל הכהנים נהגו בזה עין יפה, דין החלב כלקט אחר שהלכו בו הנמושות, ואף על גב דלעיל אמרו שאם אין כהן מעלה אותן בדמים, יש לחלק בין אופן שהסכימו להפקירו שנחשב כאילו ניתן והופקר.

וביאורו יתכן רק בלשון הרמב"ם [פ"ט הי"ט] "וכבר נהגו הכהנים להניח חלב הקיבה", אך הטור ושו"ע כתבו שצריך לתת גם את החלב, אלא אם כן נהגו הכהנים להניחו וכו', ולדבריהם

דתניא בברייתא נוטלה ובית השחיטה עמה עם הבהמה, והלחי ניתנת עד פיקה של — עמה דבהמה קאמר, דבית השחיטה נשאר גרגרת ולא יותר. (15)

הדרן עלך הזרוע והלחיים

משיפוי כובע לא נחשב צואר אלא לחי וניתן לכהן, ובכך נחלק עם רבנן שסברו שאין כל הצואר כשר לשחיטה, וסברו שמקום שחיטה הוא גזירת הכתוב, ולדבריהם גם למעלה משיפוי כובע לא נחשב לחי, כי עד סוף הכובע נחשב צואר, ולכן צריך לפסוק כאן הלכה כרבי חנינא, שיש נפקא מינה ממחלוקתם לדין מתנות. וראה שחיטת חולין לעיל [יח:יט]. שדן איך שייך הגרמה במקום שחיטה לפי הרמב"ן, והסיק כי אף שאינו נחשב צואר, הקנה נמשך עד למעלה מהכובע ונחשב מקום שחיטה.

מחילה, ורק בחלב ועור שהתרבו מקרא הועילה המחילה כי באמת אין בהם מצוות נתינה. 15. רש"י פירש שרבי חנינא בן אנטיגנוס מכשיר שחיטה למעלה מבית הבליעה. והרי"ף כתב דקיימא לן כרבי חנינא ב"א והיינו "שייר בחיטי" שאמרו לעיל יח:; וכוונתו שנחלקו רב לענין מקום השחיטה, אך לא נחלקו מהו הלחי שצריך ליתן לכהן. אך הרמב"ן במלחמות ה' כתב שמלשון הגמרא משמע שנחלקו מהי הלחי, וביאר שלרבי חנינא כל הצואר כשר לשחיטה, אך למעלה